

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

48

ISSN 1211-7250

ISBN 80-86023-83-4

BRNO 2007

PŘEHLED VÝZKUMŮ

Recenzovaný časopis, vydává Archeologický ústav Akademie věd České republiky Brno.
Peer-reviewed journal published by the Institute of Archaeology, Brno.

Předseda redakční rady
Head of editorial board

Pavel Kouřil

Redakční rada
Editorial board

Herwig Friesinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozłowski,
Alexander Ruttikay, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veliačik

Odpovědný redaktor
Editor in chief

Petr Škrdla

Výkonná redakce
Assistant Editors

Balázs Komoróczy, Marián Mazuch, Ladislav Nejman, Rudolf Procházka,
Stanislav Stuchlík, Lubomír Šebela, Blanka Veselá

Technická redakce
Technical Editors

Dana Gregorová

Adresa redakce
Address

Archeologický ústav AV ČR
Královopolská 147, 612 00 Brno
E-mail: pv@iabrno.cz
<http://www.iabrno.cz>

KNIHOVNA AV ČR

PD 1520

48, 2007

90270/09

Obrázek na obálce
Cover illustration

Jeskyně Býčí skála. Geometrický vzorec, datovaný do eneolitu.
Býčí skála Cave. A geometric pattern dated to the Aeneolithic.

Vychází jednou ročně/Published yearly

ISSN 1211-7250

ISBN 80-86023-83-4

Copyright © 2007 by the Archeologický ústav AV ČR Brno, and by the authors.

Kniha byla vydána s přispěním Akademie věd ČR

Tisk/Print Bekros

Pokyny pro autory na internetové stránce
Instructions to authors on internet pages

<http://www.iabrno.cz>

dých horninových žil a pokrývala jej vrstva hlíny, dosahující mocnosti pouhých 20–50 cm. Na profilových stěnách i kontrolním bloku nebylo patrné žádné výraznější rozvrstvení. Jen v JZ rohu skryté plochy vystupovala sprašovitá, až 8 cm. mocná vrstva, která nasedala na tmavou hlínu a vytvářela světlejší pás hned pod travnatým drnem. Vznikla zde jako vyrovnávací, navážková vrstva a směrem ke středu skryté plochy postupně vyznívala. Neobsahovala žádné nálezy a její uložení jsme spojili s obdobím šedesátých let minulého století, kdy se prováděla výraznější úprava zdejší školní zahrady, výstavba několika prolézaček, houpaček a chodníků pro dopravní výchovu. Plochu školní zahrady však ve 20. století porušila jedna širší a dvě úzké kanalizační rýhy spolu s jednou rýhou pro uložení plynového potrubí. Všechny vedly k budově školy a dotkly se našeho výzkumu nebo jej protaly. Byly hloubené bagrem a odstřelováním skalního podloží, a tak nejen poškodily, ale i zcela zničily některé hodnotné objekty. Rozsah poškozené plochy však nebyl příliš velký.

Samotná archeologická práce byla s ohledem na uvedené skutečnosti (slabý hlinitý povrch a recentní porušení kanalizačními rýhami) značně náročná. Vyžadovala maximální pozornost již od sledované úrovně těsně pod travnatým drnem. Samozřejmě že nejhodnotnější objevy potom byly vyzvednuty z celkem 56 objektů a pěti kostrových hrobů zasekaných do skalního podloží. Nejvýraznější se na zkoumané ploše rýsovaly pozůstatky velkomoravského osídlení, soustředěné do několika celků. Byly zachyceny a prošetřeny polozemnice, hospodářské a výrobní stavby i zmíněných pět hrobů. K nejvýznamnějším nálezům ze sídlištního prostředí řadíme kolekci pěti kusů železných kování řemenů koňského postroje. Předměty, rozptýlené v poměrně malém prostoru u dvou sousedních objektů, dovolují vyjádřit jistou představu o významu nálezů i o obyvatelích objektů, kterými byli jezdci, příslušníci vojenské družiny a jejich rodiny. Ti právě zde, v centru opevněného předhradí, na jeho nejvyšším místě, podél centrální (hlavní) komunikace hradištěm, a také v dosahu hlavního pásu opevnění, mohli tvořit sídlištní enklávu, podobnou např. situaci na opevněném předhradí hradiště v Mikulčicích. Kolem jedné z usedlostí byla také zachycena rozptýlená skupina pěti dětských kostrových hrobů. Jámy se zahlubovaly max. 25 cm do povrchové drolivé vrstvy skalního podloží a kryla je max. 45 cm mocná vrstva zeminy. Z nich dva měly bohatší, typickou výbavu, k níž náležela nádobka, vědro, náušnice, korálky náhrdelníku, prsten a nůž. Na velkomoravské osídlení navázalo osídlení mladohradištní, reprezentované několika řadami malých pravidelných zahloubení, patrně pozůstatků po kulových jamách velké nadzemní stavby.

Pouze jeden z 56 prošetřených objektů se hlásil svým střepovým materiálem do pravěkého období (do mladší doby bronzové) a dvě malé jámy se zvířecími kostmi představovaly recentní zásahy.

S výsledky výzkumu se dne 25.8.2006 seznámili členové archeologické komise, kteří se hned v úvodu jednání kriticky vyjádřili ke stavbě charitního domova a pozastavovali se nad tím, jak mohla být vydána výjimka ze stavební uzávěry. O stavbě hovořili jako o nevhodné a nešťastné, která celé lokalitě jen uškodí. Také výrazně naruší vzhledový charakter Hradiště, neboť společně s již stojící školou (stacionářem) vytvoří novou, netypickou dominantu starobylého Hradiště, které-

mu dosud vévodil jen klášterní komplex s barokní přestavbou chrámu sv. Hypolita. Jinak po stránce odborné členové komise potvrdili správnost zvoleného postupu archeologických prací, které byly vzhledem k mělkému hlinitému povrchu již od samotného počátku snímání jednotlivých vrstev od baze drnu vedeny s maximální pozorností a přesností. Pochvalně se vyjádřili o práci studentů MU a spolupracovníků Nadačního fondu sv. Hypolita, kteří odvedli kvalitní práci. A to zvláště při vědomí, že studenti pracovali jen za úhradu obědů.

Provedený a v současnosti vyhodnocovaný výzkum znovu potvrdil, že celý areál opevněného předhradí velkomoravského mocenského centra – Hradiště sv. Hypolita, včetně jeho západního předpolí, byl plošně hustě osídlen. Nachází se na něm cenné archeologické situace a nálezy, důležité a jedinečné pro poznání našich nejstarších národních dějin. Proto celá lokalita vyžaduje nejvyšší stupeň památkové ochrany s vyloučením další stavební činnosti. Věříme, že připravované kroky k prohlášení lokality kulturní památkou budou rychlé a úspěšné.

Bohuslav F. Klíma

Resumé

Znojmo (Bez. Znojmo). Hradiště sv. Hypolita. Mittlere, jüngere Burgwallzeit, Hochmittelalter. Rettungsgrabung.

ŽAROŠICE (okr. Hodonín)

Kostel sv. Anny. Novověk. Pohřebiště. Záchraný výzkum.

V průběhu výstavby nového poutního arcálu v Žarošicích provedl v září 2006 Masarykovo muzeum v Hodoníně záchraný archeologický výzkum v prostoru určeném pro nový poutní areál za místním farním kostelem sv. Anny, především na místě pro krytý svatostánek nad kamenným oltářem (ZM ČR 1 : 10 000, kladový list 24-43-25, souřadnice 275/173 mm od Z/J s. č.).

Vzhledem k projektovanému záměru nepříliš hluboko zasazených základových patek pro stavbu bylo narušení kostrových hrobů starého hřbitova v bezprostřední blízkosti kostela zpočátku poněkud méně pravděpodobné. V průběhu dohledu nad stavebními pracemi však v místech nejnižší nivelety některých výkopů došlo k odkrytí pozůstatků sepulkrálních aktivit, které byly bezprostředně dokumentovány a zaměřeny do systému GPS. Na základě celkové poměrně jednoduché stratigrafie vrstev je zřejmé, že relativně četné stavební počiny a úpravy v průběhu historie související s kostelem, jeho pozdější dispozicí a také kaplemi se zřetelně odrazily na stavu zachování zdejšího souvrství s několika recentními zásahy a heterogenní zásyповou hlinitou vrstvou, promíšenou spraší a zlomky stavebního materiálu a kostí. V ní byl dokumentován jeden téměř neporušený hrob bez zřetelných obrysů hrobové jámy a dále několik kosterních pozůstatků z již dříve rozrušených hrobových celků. Velmi zajímavý pohled na tehdejší sakrální zvyklosti poskytl nález kompletně dochovaného růžence z keramických kuliček, pokrytých černou glazurou se závěsným bronzovým křížkem s plastickým motivem ukřižovaného Krista, a dále nález bronzových knoflíků se skelnou vložkou s barevným motivem květu a dvou skleněných terčíků. Tuto hrobovou výbavu, resp. součásti oděvu nalezené u sepjatých rukou v klíně zemřelého, na

základě předběžného určení pravděpodobně mladšího muže, lze na základě některých analogií datovat do průběhu 18.–19. století.

Silničná. Novověk. Sídlištní vrstvy, pohřebiště ? Záchranný výzkum.

V červenci 2006 byl pracovníky Masarykova muzea v Hodoníně proveden záchranný archeologický výzkum, vyvolaný nálezy kosterních pozůstatků v prostoru míst označovaných písemnými prameny a literaturou za původní církevní areál středověkých Žarošic. Zkoumaná lokalita se nachází v intravilánu osady Silničná, ležící asi 2 km směrem na sever od vlastní obce Žarošice v nadmořské výšce okolo 254 m, pod úpatím svahu mírně terénní vyvýšeniny, na plošině otevřené a postupně se svažující směrem na východ. Místo archeologického výzkumu je na ZM ČR 1 : 10 000, kladový list 24-43-25, identifikováno bodem o souřadnicích 163/331 mm od Z/J s. č.

Výzkum se zaměřil na sledování uloženin v prostoru předpokládaného areálu s uváděným kostelem středověkého stáří, obklopeným v 1. polovině 18. století ambity s rezidencí, a na případné pozitivní nálezy archeologických kontextů. Pro zpřesnění nálezové situace bylo na základě dosavadních, v některých případech dosti rozporuplných informací o místě a charakteru předchozích amatérských výkopů a ojedinelých nálezů hlavním cílem ověření jejich existence, resp. prostorového uspořádání. V sondě o rozměrech 5 × 2,5 m bylo souvrství postupně snižováno a začišťováno, přičemž vrstvy byly odebírány podle přirozených rozhraní tak, aby byla celkově zachována hmotná náplň jednotlivých kontextů, sloužící ke zjištění a zároveň celkovému posouzení skladby a časového rozpětí případných sepulkrálních a stavebních relikvií. Důraz byl kladen na zdokumentování nalezených prvků, jejich analýzu pro chronologické účely a jejich geodetické zaměření se zanesením do systému GPS. Prozkoumáno bylo kulturní souvrství a stavební relikvy, datované keramikou do vrcholné středověkého a novověkého období. Nejstarší horizont využívání daného místa představuje uloženína sprašového charakteru (s. j. 106) s poměrně obtížně určitelným rozhraním nad sprašovým podložím (s. j. 107) v hloubce přibližně 170–180 cm pod dnešním povrchem, obsahující ojedinelé zlomky stavební sutě a pouze menší počet keramických fragmentů, zahrnujících materiál od 13. do 18. století. Nad touto vrstvou, související zřejmě s výstavbou či úpravami blízkého zděného objektu, se nacházela přibližně 5 až 10 cm mocná žlutohnědá hlinitá vrstva (s. j. 105) klesající od severu k jihu, což indikuje zřejmě i původní sklon terénu poněkud odlišný od dnešního stavu. Na ni bezprostředně nasadala stejně orientovaná propálená mazanícová destrukce šedočerné barvy (s. j. 104) v JZ části sondy, zřejmě zbytek otopného zařízení se zlomky kovových, pravděpodobně bronzových slitků a strusky. Do další sprašovité vrstvy (s. j. 103) pak bylo zahroubeno základové zdivo, postavené z pravidelně opracovaných kvadratických kamenů a z cihel (s. j. 800). Fundament o šířce cca 25–30 cm, odkrytý přibližně v úhlopříčce sondy v délce cca 560 cm a běžící dále pod profily ve směru V–Z, byl na dvou místech značně narušen, zvláště ve střední, ryze cihlové části. Na základě naměřených výšek základové spáry bylo možné rozpoznat zřetelné klesání

východním směrem ke svahu a je pravděpodobné, že základ tvořil součást delší stěny. Ovšem rozhodnout o její interpretaci bez dalšího plošnějšího odkryvu je poněkud předčasné. Další kamenná destrukce z plochých, spíše zlomkovitě zachovaných fragmentů (s. j. 801) byla objevena v jiho-východní části sondy, ovšem vzhledem k odkrytí pouze menší části, navíc zjevně porušené mladšími výkopy, nelze o jejím charakteru říci nic bližšího. Nad popsávanými stavebními relikvy se nacházela avizovaná vrstva destrukčního charakteru, vyznačující se tmavě hnědou až šedou barvou se silnou příměsí stavební sutě mezi hlinitými komponenty (s. j. 102), s kterou také souvisely dva až 180 cm hluboké výkopy (s. j. 500, 501) s místy patrnou horní slabší vrstvou žlutohnědé hlíny o síle cca 5–10 cm (s. j. 101). Zásyp jámy na západní straně sondy (s. j. 500) obsahoval mimo zmíněné nálezy i železné zlomky a fragmenty kostí, jejichž charakter by nevyklučoval ani možnost původní hrobové jámy. Celé popisované souvrství pak bylo shora překryto hnědou hlinitou vrstvou s menší příměsí stavební suti a s keramikou převážně ze 17.–18. století, v jejímž spodním rozhraní byla v severní části sondy objevena menší cihlová destrukce spolu se zbytky zemědělského nářadí novověkého stylu.

Nalezené keramické fragmenty náleží několika časovým horizontům, bohužel jejich vypovídací hodnota je vzhledem ke značnému porušení vrstev daného místa, souvisejícího nejspíše s výběrem stavebního materiálu v minulosti, poměrně nízká. Mezi nejstarší patří zlomky s římsovitým okrajem, datovatelné již do 13. století, dále jde o střepy s rozličně přehnutým okrajem ze 14.–15. století, drtivá většina pak patří rozmezí 16.–18. století. Uvést lze několik zlomků skleněných terčíkových okenních vitráží čiré barvy i větší množství železných hřebů, kování a dalších, leckdy již obtížně určitelných fragmentů s širší datací do středověkého a novověkého období. Pozornost zasluží drobný jednostranný peníz s motivem štítu, královské koruny a písmeny v trojlístkové obrubě, svědčící o fenikové ražbě, zařaditelné do průběhu pokročilého 15. století. Zajímavým nálezem je medailonový přívěšek, nesoucí na obou stranách motiv Matky Boží s latinským opisem S. MAR. BRAVN. IN. BOHEM. O. S. BENED. A THVRANENS. VNO MITIARIA BRUNA. Tento barokní svátostek, ochraňující majitele před všemi škodlivými neduhy, souvisí podle slohových znaků s poutními areály v Broumově v Čechách s chrámem Nanebevzetí Panny Marie Pod lipami a nedalekým benediktinským klášterem a v Tuřanech u Brna s chrámem Panny Marie v trní a jezuitskou rezidencí poblíž. Na základě nečetných analogií a dalších prozatím nepublikovaných nálezů by tak teoreticky mohl být identifikován původ a vydavatel, resp. vardajn mincovny, která se jejich emitováním zabývala, případně i určena přesnější chronologie. Objevené stavební relikvy lze na základě písemných i ikonografických pramenů spojit se zástavbou v rámci relativně rozsáhlého církevního areálu se třemi pohřebišti, nejspíše však světské funkce, související se správním, resp. hospodářským zázemím či s ohrazením.

Jaromír Šmerda

Resumé

Žarošice (Bez. Hodonín). Sv. Anna Kirche. Neuzeit. Gräberfeld. Rettungsgrabung.

Žarošice (Bez. Hodonín). Silničná. Neuzeit. Siedlungsschichten, Gräberfeld ?. Rettungsgrabung.

ŽBÁNOV (k. ú. Žbánov, vojenský újezd Břežina, okr. Vyškov)

„Městisko.“ 13./14. stol. Sídliště. Zjišťovací sondáž

V srpnu roku 2006 byla provedena zjišťovací sondáž na ploše tzv. „Obléhacího tábora“ u Ježova hradu. Lokalita je vymezena zhruba koordináty odečtenými z mapy na serveru <http://www.mapy.cz/>: 49°28'53.05"N, 16°56'48.64"E; 49°28'56.52"N, 16°56'44.88"E; 49°28'53.17"N, 16°56'32.12"E; 49°28'50.07"N, 16°56'33.36"E a 49°28'48.41"N, 16°56'43.66"E. Nachází se na jižně orientovaném svahu na levém břehu říčky Okluky a je vzdálena 1500 m JZ od kostela v obci Vícov.

Na lokalitě byly prováděny v poslední době sběry, které naznačovaly možnost časnějšího datování areálu, než byla jeho obvyklá interpretace ve spojení s obléháním Ježova hradu koncem 14. stol. (Hebr 2004).

Průzkum byl prováděn za účelem získání podkladů pro památkovou ochranu areálu. Bylo položeno celkem pět sond. Pro sondáž byla vybrána Z část opevněného areálu, jevící se jako nálezově bohatší. Tři sondy byly situovány vzhledem k patrným terénním útvarům, dvě vznikly začištěním a rozšířením. Každá z nich byla před započítím výkopu nejdříve výškopisně zaměřena v síti 20 × 20cm. Poté byla odebírána zemina v mechanických vrstvách po 10cm. Každá odebraná vrstva byla fotograficky dokumentována, v případě odkrytí situace zaznamenané na plánu byla pořizována i dokumentace kresebná, po dokončení výkopu byly zakresleny profily i půdorys.

Sonda 1 (obr. 164)

Poloha: Na Z okraji výrazné terénní deprese, v místě kde byl na povrchu identifikován keramický materiál.

Rozměry: 3 × 2 m, zkoumány byly šachovnicovitě tři čtverce 1 × 1 m.

Výsledky: Po výkopu byly na profilu identifikovány tři přirozené vrstvy, horní – černá humózní, při povrchu přecházející v lesní hrabanku, obsahovala četné zlomky keramiky, datovatelné do konce 13. až počátku 14. stol. Ve čtverci A1 (JZ část

sondy) byl v této vrstvě učiněn nález železného ostruhy, střední – kamenitá, promíšená černým humusem, méně keramických zlomků stejné datace jako v horní vrstvě, spodní – méně kamenitá, hlína tmavohnědé barvy, nasedající na skalnaté podloží, keramika přelomu 13. a 14. stol. je promíšená zlomky datovatelnými do období KLPP.

Sonda 2

Poloha: cca 5 m S od sondy 1, rozšíření výkopu po detektoráři.

Rozměry: 1 × 1 m.

Výsledky: Humózní vrstva lesní hrabanky zde nasedala na šedivou sterilní hlínu, pravděpodobně demineralizovanou lesní půdu, která byla uznána jako podloží, v rozrušené hlíně byl nalezen atypický zlomek keramiky datovatelný pravděpodobně do středověku.

Sonda 3

Poloha: cca 12 m SZ od sondy 1, rozšíření výkopu po detektoráři.

Rozměry: 1 × 1 m.

Výsledky: Humózní vrstva lesní hrabanky zde nasedala na šedivou sterilní hlínu, pravděpodobně demineralizovanou lesní půdu, která byla uznána jako podloží, v J rohu byl zachycen okraj propálený ohraničeného kamennou destrukcí (pece?), movité nálezy nebyly zjištěny.

Sonda 4

Poloha: Cca 5 m S od hrany výrazné terénní deprese, kolmo na severojižní podlouhlou vklešinu ústící do terénní deprese.

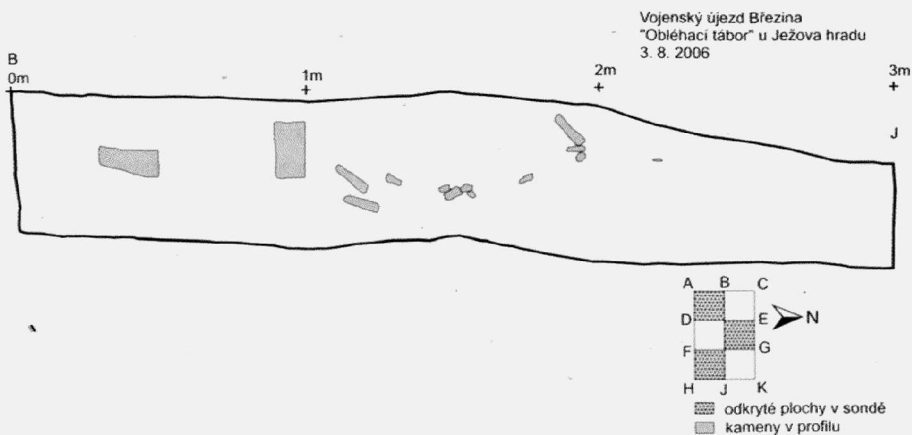
Rozměry: 0,5 × 4 m.

Výsledky: Po skrytí lesní hrabanky se objevila skalní suť bez rozpoznatelného antropogenního zásahu, jakož i bez movitých nálezů. Výzkum byl ukončen.

Sonda 5

Poloha: Cca 20 m severně od sondy 1, položen ve směru Z-V kolmo na terénní vyvýšeninu, připomínající relikt stěny stavby.

Rozměry: 0,5 × 4 m.

Obr. 164. Žbánov. Západovýchodní řez sondou č. 1.
Žbánov. West-östlicher Schnitt in der Sondage N. 1.